

ВІКТОРІЯ КОЗИР

Тема бакалаврської роботи: *"Творчість В. Даниленка і В.Шевчука в контексті питання про Житомирську прозову школу"*

Науковий керівник: кандидат філологічних наук, в.о. доцента Юрчук О.О.

Сад житейських думок, трудів і почуттів Валерія Шевчука

Творчість Валерія Шевчука досліджували і досліджують досі багато літературознавців, адже цей письменник є досить цікавим для вивчення, оскільки він використовує різноманітні стилі письма. Його творчістю цікавились Володимир Балдинюк, Петро Білоус, Наталя Городнюк, Наталя Євшан, Ганна Клочек, Роман Лихограй, Петро Майдаченко, Тетяна Монахова, Володимир Панченко, Анна Пивоварська, Микола Рябчук, Лариса Тарнашинська. Валерій Шевчук входить до складу Житомирської прозової школи. Він є вихідцем із Житомирщини, але зараз проживає у м.Києві.

На його становлення як письменника великою мірою вплинув старший брат Анатолій, який писав вірші. Валерій і сам спробував, але брат справедливо їх висміював, бо там не було ні ритму, ні образів. В десятому класі писав й прозу: оповідання, початок історичного роману з історії Житомира, вірші в прозі. Вірші написав за життя багато, але не надрукував жодного.

Ще навчаючись у школі, ходив разом з братом і деким із однокласників на обласну станцію юних натуралістів, у гурток геологів. Вів цей гурток Степан Станіславович Яніславський. Виготовляли колекції каміння, яке збирали на околиці міста. Списався з геологорозвідувальною партією в селі Володар-Волинського і поїхав туди на роботу. Валерій прагнув потрапити на якесь таке заняття, щоб можна було поєднувати його із заочним навчанням на геологічному факультеті, але його відправили на бурову самоходку. Але пізніше повернувся до Житомира, а поліські ліси згодом описав у кількох оповіданнях ("Ахілла та Сірій", "Вечір квапиться").

Швидко налагодив стосунки із літературними студіями: "Січ" в університеті; Борис Тен порекомендував його Василеві Земляку, який був головним редактором "Молоді", і той увів його в студію "Молодь". Він був тоді поет і скоро влився в життя літературної богеми, його ровесниками були І.Драч, М.Вінграновський, І.Жиленко, В.Підпалій, М.Сингаївський, М.Сіренко, С.Зінчук, О.О.Булига, В.Житник, Г.Кириченко, В.Кравець, Н.Кащук та ін. Скоро відчув, що в поезії йому тісно, і з 1960 року почав писати новели.

Влітку 1966 року почалося редагування його першої книжки "Серед тижня", яку, до речі, впорядкував і дав їй назву його брат, бо він був тоді на службі в армії. Редактором книжки став Є.Гуцало. Згадане оповідання "Останній день" (друковане в "Дуклі" в 1967 р.) потягло за собою цілий цикл фольклорно-фантастичних історичних оповідань, який згодом увійшов у роман-баладу "Дім на горі". Оповідання "Останній день" В.Шевчук надрукував лише 1992 р., з "Дому на горі" його було знято, а саме з нього потік струмок, що живив його згодом чи не 15 років.

1968 рік був для Валерія знаменний тим, що він почав відходити від чистого реалізму. Зануреного у побут, і звернувся до умовних форм, хоч і реалізму до решти не покидав – саме тоді з'явилася "Панна сотниківна", з якої пізніше режисер А.Степаненко зробив фільм "Повний місяць". Чимало в 1969 році він писав, зокрема повість "Золота трава" (надрукована була в 1984 році) і перший варіант повісті "Мор", до якої потім повернувся в 1980 році й дав остаточну редакцію в 1983 році. Писав історичні й фольклорно-фантастичні оповідання, статті, його перекладали на грузинську, білоруську, російську, польську мови. Нарешті вийшла книжка "Вечір святої осені", в якій було надруковано вісім нових оповідань і якою практично закінчилися його книжкові видання в 60-х роках.

Так закінчив свою діяльність шістдесятник Валерій Шевчук. У важкі сімдесяті роки його вже майже не друкували, і він писав "у шухляду".

Про нову літературу В.Шевчук в інтерв'ю з А.Пивоварською зазначає: "Останнім часом у літературі з'явилася досить цікава "нова хвиля". Її ще називають "експериментальною" – ці молоді прозаїки справді багато експериментують, непогамовні у своїх пошуках, в освоєнні нових, незвичних для української літератури мовностилістичних засобів та тематичних шарів. Я із симпатією дивлюся на їхні спроби; сам колись випробував різні форми й засоби, аж поки відчув, що головним є все-таки зміст, – те, про що письменник хоче сказати. З цього, власне, починається дорослість – з питання: чи можу я сказати світові щось таке, чого ще ніхто не сказав; чи можу я помітити щось у людині таке, чого ніхто раніше не помічав? Але молодь повинна вишумітись, перепробувати себе в усьому; якщо буде консервативною від самого початку, то й мислення її законсервується, а воно у письменника завжди має бути відкритим і не закріпаченим" [12;59]

Валерій Шевчук працює в літературі вже чотири десятиліття і написав десятки творів як на історичну тематику, так і з життя своїх сучасників, які в сукупності подають панораму буття українського народу впродовж кількох століть. Цілком модерна за своїми художньо-стильовими ознаками, насичена філософськими роздумами, що віддзеркалюють не тільки філософію

Сковороди, "філософія серця" П.Юркевича, глибинні пласти власне українських фольклористики та міфології, а й новітні європейські філософські течії, зокрема екзистенціалізм, проза В.Шевчука розвиває також барокові традиції. Це особливо виявляється як у застосуванні "матриці" універсальної картини світу, творчо трансформованої письменником і синтезованої з набутками світового письменства, так і в звертанні до ірраціональних, містичних авізів та станів свідомості, що з часом виявилось і в розлогих, ускладнених барокових мовних конструкціях.

У художньо-жанровому розмаїтті прози В.Шевчука присутня завжди значуща проблематика української дійсності з її загальнолюдськими цінностями й орієнтаціями, цікавими цілому світові.

Героєм творів В.Шевчука є людина інтелігентна, високоінтелектуальна, здебільшого – це книжник, той тип українця, який тяжіє до культурних, духовних сфер життя ("На полі смиренному", "Дім на горі", "Три листки за вікном" та ін.). І не випадково автор наділяє персонажів своїх романів та повістей приналежністю до культури, а ще більше – книжної творчості – таким чином він має необмежені можливості обсервувати в сфері людського духу, а не конкретної історичної реальності, простежувати зростання людини духовно.

Такі герої не тільки є носіями культурного коду свого народу, оскільки акумулюють культуру своєї епохи, – вони мислять її категоріями і сприймають світ крізь призму своєї освіченості, інтелігентності, прагнення до самопізнання й саморозвитку. Ще одна прикметна особливість: закорінені у культурну дійсність своєї епохи, вони перебувають не тільки на маргінесі суспільного життя, а й у своєрідній опозиції, чим, власне, та їхня периферійність, маргінальність і зумовлюється. Тож найчастіше Шевчукові герої виступають не рушіями подій, каталізаторами певних суспільних перемін, а вдумливими, мудрими спостерігачами, самовидцями, а то й літописцями своєї доби.

Микола Рябчик у статті "Поле пристрастей людських" зазначає, що герої В.Шевчука – люди здебільшого молоді. Їм трохи більше, а іноді й менше двадцяти; проблема життєвого вибору таким чином цілком органічно пов'язується для них з проблемою самопізнання й самовизначення. В.Шевчук часто відсторонює своїх героїв від життя, ставлячи їх в позицію стоїчно-споглядальну і змушуючи рефлексувати [13;28].

Цілком очевидно, що проза цього письменника, творячи "нову реальність" як інтеграцію раціонального та ірраціонального, перегукується з творчістю таких майстрів слова, як Вільям Фолкнер, Вільям Холдінг, Кнут Гамсун, Альбер Камю, Жан-Поль Сартр та ін. Йдеться не про пряме наслідування, а про перегуки, подібні принципи побудови художньої мікро галактики такими різними й глибоко національними письменниками – ті паралельні художні відкриття, які неминуче виявляються в творчості модерних письменників.

У 1994 році побачив світ епохальний роман В.Шевчука "Стежка в траві" з багатозначним підзаголовком "Житомирська сага". Цей твір можна сміливо назвати модерною інтерпретацією класичної української літератури. Всі події, життєві перипетії, випробування і подарунки долі, про які розповідає роман, мають узагальнюючий характер. Цей твір В.Шевчука стоїть в одному ряду з кращими досягненнями світового письменства – Франца Кафки, Ф.Достоевського, Г.Белля, В.Фолкнера.

Письменник В.Шевчук належить до тих не багатьох в українській літературі, хто вже потребує нічого доводити своєю творчістю.

Останні романи В.Шевчука ("Око прірви", "Жінка-змія") – зовсім несподівані для читача. Врешті, потреба постійно змінюватися – це визначальна риса творчості В.Шевчука. У часи еротичного буму письменник подає свою візію любові. "Кохання, за Шевчуком, – це сон, галюцинація, шок, метаморфози, перехід в інший вимір, але ніколи не марудне совання та

Психологізм Шевчукової прози виключає контрастне розмежування "добра-зла", бо в реальному світі людина стає носієм непростой мотивації вчинків. Його творчість філософськи поліфонічна. За добро треба платити високою ціною, нерідко – життям.

Любов – ось найвеличніша філософема життя, те, заради чого варто і потрібно жити. Людині завжди були притаманні віра, необхідність спертися на дружнє плече, багатобарвні прояви духовних запитань, бажання пізнати свої вчинки.

Майже в усіх творах В.Шевчука на сучасну тематику ("Стежка в траві", "Каміна луна", "Двоє на березі") відтворено атмосферу околиці міста середньої величини – Житомира. Свої твори В.Шевчук часто називає історичною фантастикою-незважаючи на витворювану ним фактуру реалій епохи, фізично відчутну атмосферу життя минулого. Для письменника історична епоха є не об'єктом художнього дослідження, а тільки тим історичним тлом, на якому розгортається не так зовнішня, як внутрішня "дія".

У пошуках універсальної моделі світу В.Шевчук не прагне універсальної істини. Його герої проходять від знеособленого "ми" до власного "я".

До речі, як зазначив сам В.Шевчук, його задум написати цю книгу з'явився тоді, коли він з братом плив на човні по р.Тетерів. Можливо, саме біля ріки народжується поети і філософи, бо річка – образ життя, вона постійно у русі, мінливості, мальовничості, неповторності.

Звичайно, все це – ріка, прибережні лози, піщані горби, мости, стежки, набережні оселі – все це зовнішній декор. Головне, що магічно вабить автора – світи людських душ: "Вони туляться одне до одного, як щільники у вулику, і в кожній лунці збирається свій мед, солодкий чи гіркий. Оцей світ, що його описує, – наш мед: буденна історія людей, котрі живуть як уміють, часом бувають нудні, нецікаві, нестерпні, але й наша історія навіки неповторна, бо нею ми живемо. Наша історія – це не хроніка війни одне з одним, не виклад наших незлагод – це історія будівництва одного з мільярдів мікросвітів" [14;62].

Дослідники прози Шевчука відзначають її широку стилістичну палітру: реалізм, етнографічний романтизм, сюрреалізм, неореалізм, експресіонізм. Варто додати й бароко – не тільки як стиль, а як художнє світовідчуття. Ця проза дає підставу говорити про закономірний процес у літературі, що був проявив себе століття тому: тяжіння до синтезу художнього відтворення дійсності. А якщо сказати лірично про прозу Шевчука, що так яскраво постала у "Житомирській сазі", – то це втішання, розкошування словом.

У Валерія Шевчука сад посідає особливе місце. Він сам відзначив, що "тема садку у моїй творчості стала ніби наскрізна, – сад був для мене однією із високих житейських таїн..." [3;17]. У багатьох текстах письменника образ саду винесено у назву, наприклад: новели "Мій батько надумав садити сад", "Барви осіннього саду", п'єса про Г.Сковороду "Сад", автобіографія "Сад житейських думок, трудів і почуттів" і, нарешті, передмова до книги Г.Гусейнова "Господні зерна", що має назву "Сад – як храм духовний". Символікою саду є душа, внутрішній світ людини, життєві здобутки і духовні плоди. Сад у митця здатний актуалізувати різні культурні контексти, постаючи як "садовий" код "несадового" повідомлення. Окремі параметри інтертексту визначаються образом саду в літературно-критичній думці про В. Шевчука. Усе це дає підстави говорити про оформлення у творчості митця саду як знаку необарокової культури, як смислообразу відповідної культурної свідомості.

Сад у Шевчука є згустком культурних алюзій, знаком необарокової культури, актуалізує низку культурних значень і контекстів: сад-рай, Діва Марія, душа, страждання, добродійність і мудрість, життєві здобутки та духовні плоди; сад любові, сад виховання, сад-творчість; книга-сад як особливий жанр і ширше – принцип творчості.

Твори В.Шевчука – це своєрідні дослідження природи речей. Але центром його розвідок завжди залишається людина – чи то в замкненому просторі, чи то людина, яка мандрує широким світом, прагнучи пізнання.

За всієї несхожості та й нерівноцінності "ранньої", "сучасної" та "історичної" прози у В.Шевчука є досить чітке окреслене коло проблем, тем, ідей. Мають ці проблеми характер щонайзагальніший – сенс, спосіб життя, єдність зі світом, протистояння часоплинові, добро і зло. Різняться "сучасна" й "історична" Шевчукові проза лиш мірою включеності героїв у соціально-історичний контекст, взаємодією їх із соціально-історичними обставинами, мірою конфліктності і драматизму [13;30].

І на завершення про творчість Валерія Шевчука хочеться процитувати його вислів із інтерв'ю, де він передає свої почуття, коли поставлено останню крапку: "Почуття щастя, внутрішнього освітлення, особливо тоді, коли відчуваєш: щось вдалося видобути сокровенне. Це, до речі, найпридатніший момент у цілому акті творення" [15;77].

Література:

1. Балдинюк В. "Паралельна агіографія" і авторський наратив: комунікативний аспект у романі В.Шевчука "Око Прірви" / Володимир Балдинюк // Слово і час. – 2003. – №2. – С. 63-70.
2. Білоус П. Найбільша з великих історій – це історія людської душі: Презентація "Житомирської саги" Валерія Шевчука / Петро Білоус // Житомир. – 1996. – 12 січ.
3. Городнюк Н. Барви і коди саду. Семантика образу у творчості В.Шевчука / Наталя Городнюк // Укр. мова та літер. – 2004. – Ч. 15. – С.15-19.
4. Євхан Н. Фольклорно-міфологічні моделі у прозі В.Шевчука / Наталія Євхан // Слово і час. – 2003. – №5. – С. 70-76.
5. Клочек Г. Чотири закони духовності: Про "Маленькі повісті" В.Шевчука / Ганна Клочек // Жовтень. – 1988. – №12. – С.110-117.
6. Лихограй Р. Валерій Шевчук – письменник, якому не потрібна Нобелівська премія / Роман Лихограй // Укр.. мова та літер. – 2005. – Ч. 42. – С. 7-9.
7. Майдаченко П. Комічне в сучасній українській прозі ("Дім на горі" Валерія Шевчука) / Петро Майдаченко. – К., 1991. – С. 141-186.
8. Майдаченко П. Проза Валерія Шевчука: поетика умовності / Петро Майдаченко // Рад. літературознавство. – 1988. – №2. – С. 13-22.
9. Масенко Л. Міф та реальність в оповіданні В.Шевчука "Самсон" / Лариса Масенко // Кур'єр. – 1998. – №104. – С.140-144.
10. Монахова Т. Концент "дім" і "дорога" у творах Валерія Шевчука / Тетяна Монахова // Укр. мова і література в сер. шк., гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2007. – №1. – С. 90-93.

11. Панченко В. Маленькі свята серед буднів: (Про творчість В.Шевчука) / Володимир Панченко // Вітчизна. – 1988. – №2. – С. 176-179.
12. Пивоварська А. Дім на горі: Розмова з Валерієм Шевчуком / Анна Пивоварська // Сучасність. – 1992.- №3. – С. 54-59.
13. Рябчук М. Поле пристрастей людських: (Штрихи до портрету письменника В.Шевчука) / Микола Рябчук // Українська мова і література в школі. – 1984. – №6. – С. 27-33.
14. Тарнашинська Л. Контекст – європейський: Проза Валерія Шевчука... / Лариса Тарнашинська // Урок української. – 2002.- №8. – С. 61-63.
15. Шевчук В. " А інші хай теж працюють..." / Розмову вела Л.Тарнашинська / Лілія Тарнашинська // Літ. Україна. – 1990. – 20 верес.
16. Шевчук В. Птахи з невидимого острова: [роман, повісті] / Валерій Шевчук. – К.: Рад. письм., 1990.
17. Шевчук В. Сад житейських думок, трудів та почуттів / Валерій Шевчук // Слово і час. – 1992. – №8. – С. 15-27.